

Висновки. Отже, результати дослідження стверджують, що емоційна стійкість розвивається протягом дошкільного дитинства у міру формування складних емоцій і змісту функції емоційного відображення. Емпіричні результати довели, що емоційний розвиток старшого дошкільника включає в себе формування і актуалізацію у нього уявлень про основні емоції. Про що свідчить високий рівень розуміння емоцій та середній рівень ідентифікації емоцій. Також було досліджено, що у розвитку емоційної сфери дітей старшого дошкільного віку в процесі спілкування з однолітками наявні такі проблеми як: тривожність, закріплення негативних емоцій. Основним джерелом негативних емоційних станів є незадоволеність сформованими відносинами з однолітками, почуття недооціненості і відстороненості та низький рівень вольової регуляції дошкільників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вовчик-Блакитна О.О. Сучасний дошкільник: особливості емоційного розвитку/О. О. Вовчик-Блакитна // Обдарована дитина. - 2007.- № 4.- С. 23-37.
2. Зеньковський В. В. Психологія дитинства / В. В. Зеньковський. — М., 1998. — 378 с
3. Фади́на Г.В. Диагностика и коррекция задержки психического развития детей старшего дошкольного возраста/ Г.В.Фади́на. – Балашов: «Николаев», 2004. – 68 с.14.

АННОТИЦІЯ

ПРОБЛЕМА ИССЛЕДОВАНИЯ ЭМОЦИОНАЛЬНОЙ УСТОЙЧИВОСТИ В ОБЩЕНИИ ДОШКОЛЬНИКОВ СО СВЕРСТНИКАМИ

В статье рассмотрена проблема развития эмоциональной устойчивости дошкольников в процессе общения. А также представлены результаты и выводы проведенного исследования является изучение эмоциональной устойчивости в общении дошкольников со сверстниками.

Ключевые слова: дошкольный возраст, эмоциональная устойчивость, эмоции, эмоциональная сфера.

SUMMARY

EMOTIONAL STABILITY RESEARCH PROBLEMS IN COMMUNICATING WITH PEERS PRESCHOOLERS

In the article the problem of emotional stability preschoolers in the communication process. Also, the findings and conclusions of the research study of emotional stability in preschoolers communication with peers.

Key words: preschool age, emotional stability, emotions, emotional sphere.

УДК 159.942-053.4

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ РОЗЛУЧЕННЯ НА ПСИХІЧНИЙ РОЗВИТОК ДИТИНИ

ВАРГА В.С., МАРКОВИЧ А. М.
Мукачівський державний університет

У статті розкрито особливості впливу розлучення батьків на психічний стан молодшого школяра, представлено низку психологічних змін у їх психічному стані, що виявлені на основі емпіричних досліджень.

Ключові слова: сім'я, розлучення, психіка, психічний розвиток дитини, неповна сім'я.

Постановка проблеми.

Усі людські проблеми починаються і закінчуються у сім'ї. Сім'я – це основа збереження культури, етичних норм, традицій народу, основа соціальної естафети

суспільства, основа виживання суспільства та окремої особистості, всебічної підтримки людини. У всі часи головні функції сім'ї об'єднувалися навколо однієї – виховання дітей. Сім'я репрезентує суспільство в цілому, є його мініатюрним відображенням. У ній здійснюється соціалізація людини. Досвід, якого людина набуває у сім'ї, визначає її індивідуальну поведінку, створює внутрішню конструкцію реальності, на основі якої особистість сприймає навколишнє середовище. Частота розлучень в усьому світі, в тому числі і в нашій країні, досягає високого рівня і продовжує збільшуватися, що спричиняє серйозну занепокоєність громадськості і останнім часом є предметом досліджень (С.Т. Агарков, 2004; Г.Ф. Келлі, 2000). Щороку внаслідок розлучень додається дуже багато неповних сімей, де дитина буде виховуватися одним з батьків.

Негативний вплив розлучень на морально-психологічний розвиток дітей, безсумнівний. У результаті дитина отримує одностороннє виховання і у неї може скластися спотворене ставлення до шлюбу та сім'ї. Зростання сирітства за живого батька збільшує ймовірність девіантної поведінки серед багатьох дітей. Розлучення створює травмуючі ситуації, які викликають нервово — психологічні розлади, як в батьків, так і в дитини. Сім'я, її стабільність та гармонійність функціонування є важливою умовою психічного здоров'я кожної людини. Особливого значення психологічний клімат у родині, характер батьківсько-дитячих взаємин набуває у процесі розвитку та становлення особистості дитини. Розлучення призводить до трансформації сім'ї і, як наслідок, негативно позначається на життєдіяльності дитини.

Об'єкти та методи досліджень.

У словнику Ожегова С.І., Шведовой Н.Ю. «розлучення» має низку значень, одне з яких «розірвання шлюбу» [8].

Курбатов В.І. дає таке визначення: «розлучення — це фінал тривалого дезорганізації подружнього життя, хронічних сварок і збройних конфліктів, нагромаджених образ та непорозумінь» [7].

Олифірович Н.І. вказує, що розлучення - це розрив подружніх взаємин у його юридичному, економічному просторі і психологічному аспектах, наслідком чого стає реорганізація сімейної системи. Кризисний характер даної події (навіть якщо розлучення здійснюється з дозволу обох партнерів) обумовлений тривалістю і хворобливістю переживань членів сім'ї та його дестабілізуючим впливом на всю сімейну систему. Навіть за тривалий час після припинення відносин зберігаються психологічні наслідки розлучення (зазвичай, актуалізуються у зв'язку з синдромом річниці) [9].

Розлучення – це криза, яка зачіпає всю сімейну систему і тяжко переживається як подружжям, так і дітьми. Реакція дітей на розлучення багато в чому визначається віком. Неповна сім'я – це сім'я, в якій діти проживають з одним із батьків. Неповна родина утворюється внаслідок розлучення, смерті одного з батьків. За офіційними даними Міністерства праці та соціальної політики України, кожна сьома дитина виховується без батька.

Трубавіна І. розглядає неповну родину як родину, яка характеризується специфічною формою інститування, порушенням внутрішньої структури та деформацією подружніх та батьківських аспектів [9].

Розлучення, на думку В.О.Сисенко, – це стресова ситуація, яка загрожує душевній рівновазі одного або двох партнерів, і особливо дітей. Ситуація розлучення в сім'ї наносить велику шкоду психічному здоров'ю дитини, для якої немає і не може бути прийнятним розлучення ні з батьком, ні з матір'ю. Особливо хворобливо реагують на розлучення 7-12-річні діти і, передусім хлопчики особливо гостро переживають розлучення з батьком у віці від 2 до п'яти років [8].

Самоукіна Н.В. зазначає, що дуже страждають після розлучення діти. Як зазвичай дитина сприймає ситуацію розлучення сім'ї так, що це саме від неї пішов один з членів сім'ї. В деяких випадках, особливо в підлітковому віці, дитина говорить про те, що батьки зрадили її, покинувши сім'ю. В підсвідомості дитини формується відношення до самого себе, як до такої людини, яку покидають, що надалі може проявитися в невпевненості, заниженій самооцінці. Дитина починає сприймати відношення між людьми як ненадійні, нестабільні, ті які можуть в будь-який момент припинитися. Такі переживання не зникають і тоді, коли батьки прагнуть зберегти дружні відносини [6].

Фігдор Г. говорить, що хоч для більшості дітей розлучення і втрата одного з батьків є важкою травмою, дослідження свідчать, що в кінцевому результаті це необов'язково призводить їх до довгого емоційного стресу чи непоправних збитків. В більшості випадків саме фон, на якому виникає розлучення, впливає на те, як дитина приходиться в себе після пережитої хворобливої, вкрай важкої події [10].

Наріцин М.М. зазначає, що розлучення є травмою для дитини, але ще більша травма – спостерігати, як сваряться і віддаляються один від одного ті люди, які вони вважали єдиним і невідимим цілим. Дитині шкодить, як відкриті бійки між батьками, так мовчазна напруга між ними [5].

Як зазначають Д.Видра, протягом першого року після розлучення батьків, у більшості дітей проявляються різні ознаки стресу: злість, незібраність, похмурість – основні емоції, які вони зазвичай відчувають в цей період [1]. Дітям дошкільного та молодшого шкільного віку, які виховуються у неповних сім'ях, притаманні: підвищений рівень тривожності, емоційне відчуження від батька, який не перебуває у сім'ї (у 78,3% неповних сімей не проживає разом з сім'єю батько, у 10,7% – матір; у 11,0% – обоє батьків, дитину виховує бабуся або, значно рідше, тітка), нижчий рівень емоційного благополуччя у сім'ї, порівняно з дітьми цього ж віку з повних сімей [2].

На думку М.М. Наріціна, діти можуть злитись на обох батьків за те, що вони не зберегли сім'ю. Також можуть звинувачувати себе в тому, що їх погана поведінка призвела до розлучення або за те, що нічого не зробили для збереження сім'ї. Дитині буває важко подолати чи виразити цю злість. Вона може боятися проявити цю злість до одного з батьків, що залишив сім'ю, або може бути залишена поза увагою, позбавлена можливості права бачити цю близьку людину [5].

В працях М.В.Самоукіної відмічається, що інколи дитяча злість може виплеснутися на друзів, вихователів, або виявитися в деструктивній, нестриманій поведінці. Сум, пригніченість, стан депресії – майже постійний супутник розлучення. Звичайно при такій біді дітям, так само як і дорослим, доводиться проходити важкі етапи, пов'язані з розколом сім'ї [6].

Марова Е. відмічає, що в процесі розлучення та метушні, дитина зазвичай відчуває себе відкинутою, забутою. Дуже часто батькам буває важко приборкати свої почуття, в них залишається мало емоційної енергії, якою вони могли б з ними поділитися. Це дуже лякає дитину, вона може чинити відчайдушні зусилля, щоб отримати більше уваги до себе [4].

Фігдор Г. вважає одним з тяжких негативних наслідків розлучення чи втрати для дітей полягає в тому, що батьки, які занурені в свої проблеми, часто не залишається для них емоційної енергії. Дитині може здатися, що вона покинута обома батьками, а не тільки тим з них, який пішов сім'ї. Крім того в батька чи матері, які залишилися з дитиною, в деяких випадках, необхідно знайти додаткову роботу, в результаті, в них не залишається часу і сил для дитини [10]. Розлучення, особливо негативно відбивається на хлопчиках. В цей період всі діти відчувають особливу потребу почувати себе

залежними і захищеними: вони потребують ласки, заспокоєння, можуть бути плаксивими і „прищепливими”. Дослідження показують, що дівчаткам легше задовольнити свої потреби бути залежними і захищеними, ніж хлопчикам. Батьки, зазвичай, більш скуті на ласку по відношенню до синів, вони не хочуть зіпсувати своїх дітей, проявом свого піклування про них і задовольнити їх потребу в підвищеній увазі в цей період.

Самоукіна М.В. виділяє одним із наслідків стресу після розлучення для дітей - порушення їх адаптації до життя. Існують і наслідки, які відбудуться пізніше, ті, що стосуються глибоких змін особистості дитини, уявлення про любов і вірність, про те, якою має бути родина. За результатом довготривалих психологічних досліджень, майже половина дітей з розлучених сімей вступають в юність подавленими, невпевненими в своїх силах та здібностях [6].

Катаєва О. зазначає, якщо розлучення дійсно необхідне батькам, то воно необхідно і дитині, оскільки після розлучення з'являється можливість налагодити життя кожного з членів сім'ї. Разом з тим, необхідно пам'ятати, що для дитини стресові ситуації викликають неприємні наслідки, прояви яких інколи продовжуються тривалий час. При різних обставинах (крім тих, коли батьки є джерелом загрози для дитини), поведінка дитини змінюється, так як вона міняється у всіх людей, які переживають психологічну травму [3].

Постановка задачі

Метою дослідження є теоретично обґрунтувати та практично дослідити особливості впливу розлучення на психічний розвиток дітей. Були використані такі методики: методика «Казка» Л.Дюсс, методика «Поїзд», і методика «Кінетичний малюнок сім'ї».

Методика «Казка» Л.Дюсс, дає можливість за допомогою різних казок виявити відношення дитини до батьків, її залежність від них, чи ревнує вона своїх батьків, також допомагає виявити відношення дитини до смерті, до агресивності, почуття провини, виявити наявність тривоги і страху. При створенні цієї методики автор використовував декілька казок, які дають змогу визначити ставлення дитини до батьків, і ставлення батьків до дитини, а також як дитина відноситься до тривоги, агресивності, руйнування, почуття провини і самокатування. За даною методикою, ми змогли визначити як проявляється страх, тривожність, агресивність, почуття провини, ревності у різних сім'ях, у розлучених і повних сім'ях. Тому можна сказати, що на психічний розвиток дітей, як у повних так і в розлучених сім'ях можуть впливати різні фактори, і часті конфлікти в сім'ї, і ставлення членів родини один до одного, і також час спілкування дорослих і батьків з дитиною.

Отже, після співвідношення відповідей, які ми віднесли до норми чи патології, ми можемо зробити висновок, що в більшості дітей психологічне здоров'я в нормі, але є й такі відповіді, які відносяться до насторожу вальних - це може свідчити про прихований емоційно-особистісний неспокій, невпевненість, страх, і тривогу у дітей.

Результати дослідження позитивного і негативного психічного стану дитини за методикою «Поїзд», показав що на позитивний психічний стан, припадає (90%) дітей з повних сімей, а з розлучених сімей лише (50%) дітей;

На негативний психічний стан низького ступеня, припадає (10%) дітей з повних сімей, а з розлучених сімей ми бачимо великий відсоток, який становить (40%) досліджуваних – це може свідчити про те, що на дітей з розлучених сімей досить сильно впливає несприятлива сімейна ситуація, неправильний стиль виховання, часті конфлікти в сім'ї, можливо дитина відчуває себе винною в тому, що її батьки розлучилися; на негативний психічний стан високого ступеня, як ми бачимо припадає (0%) дітей з повних сімей, і (10%) досліджуваних з розлучених сімей. У розлученій

сім'ї спостерігається стан психічної тривоги і неспокою усіх її членів, порушується почуття психічної рівноваги, між дорослими часто виникають гострі суперечки, які ускладнюють процес виховання дітей.

Виходячи з цих даних, ми побудували діаграму, щоб краще побачити відмінності психічних станів у дітей з повних і розлучених сімей (Рис.1.).

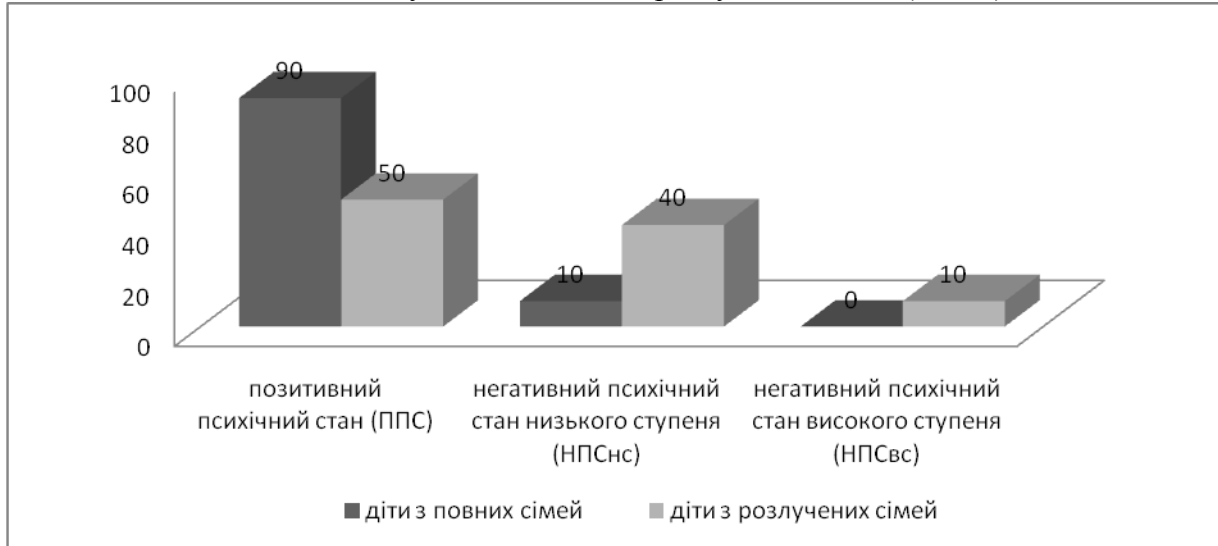

Рис.1. Ступені психічних станів дітей з повних і розлучених сімей

Результати одержані за методикою «Кінетичний молюнок сім'ї», який надає багату інформацію про суб'єктивно сприйману ситуацію досліджуваної дитини, дає нам змогу зробити такі узагальнення:

→ на першому місці стоїть другий симптомокомплекс – «Тривожність», ми бачимо найбільше середнє арифметичне серед усіх п'яти симптомокомплексів – це (1,46) балів отриманих за даним симптомокомплексом;

→ на другому місці стоїть перший симптомокомплекс - «Сприятлива сімейна ситуація», ми бачимо трохи нижче середнє арифметичне, на відміну від попереднього – це (0,64);

→ на третьому місці стоїть третій симптомокомплекс – «Конфліктність в сім'ї», ми бачимо ще нижче середнє арифметичне – це (0,36) балів отриманих за даним симптомокомплексом;

→ і вже на останньому місці стоять два симптомокомплекси, які мають майже однакове середнє арифметичне – це симптомокомплекс «Ворожість у сімейній ситуації» - (0,19), і «Почуття неповноцінності в сімейній ситуації» - (0,17).

Виходячи з цих даних, ми побудували діаграму, щоб краще побачити, який із п'яти симптомокомплексів досліджувані найбільше виявляють в сім'ях (Рис.2.).

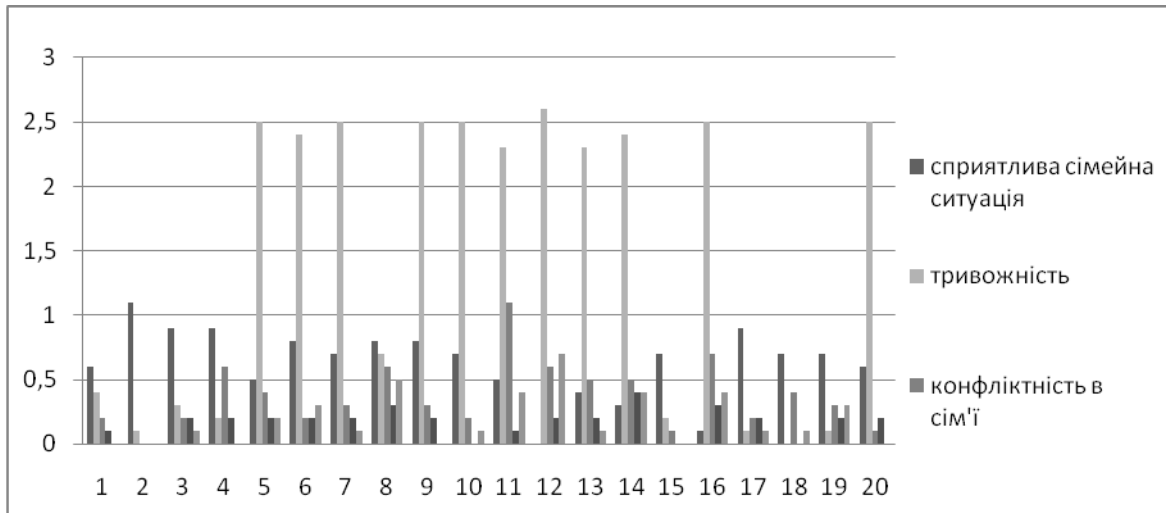

Рис.2. Зведені показники симптомоконплексів кінетичного малюнка сім'ї.

Отже, для того, щоб уявити загальну картину результатів, ми розділили випробуваних на 2 групи за отриманими даними. Отже, 45% припадають на I симптомоконплекс - сприятлива сімейна ситуація, тобто стан у родині дитиною визначається як сприятливий. Це група I. II група - це сім'ї, в яких виражена тривожність дітей. Вони склали 55%.

Висновки. Отже, як свідчать результати досліджень, виховуючись в неповних сім'ях, дітям властиве почуття страху, відчаю, тривоги, роздратування, амбівалентності, невпевненості, безпорадності, наявність комплексів тощо. Для дітей з неповних сімей характерні низька самооцінка, високий ступінь імпульсивності, закритість, в деякій мірі виявляється агресія по відношенню до тих, що оточують; для дітей з повних сімей характерні вища самооцінка, допитливість, прагнення до спілкування, лідерства; у неповних сім'ях батьки проявляють над авторитет, пригнічують сексуальність і прагнуть прискорити розвиток своєї дитини; у повних сім'ях батьки проявляють велику упевненість, стабільність у вихованні дітей, покладаючись не тільки на себе, але і на чоловіка. Умови виховання дитини у неповній сім'ї, знаходять своє відображення на особливостях її психічного розвитку. Спостерігається підвищене почуття агресивності по відношенню до одного із батьків, або навпаки, залежність від одного із батьків, що супроводжується змінами у соціальному та емоційному розвитку індивіда.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні особливостей особистісного розвитку дитини, яка виховувалась в неповній сім'ї, будинку інтернатного типу на наявність тенденції до самотності і блокування відносин з протилежною статтю. і можливостей їх нівелювання у процесі психокорекції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Видра Д. Развод: трагедия или надежда? [Текст] / Д. Видра // Дошкольное воспитание. - 1999.- № 3. - С. 86 -92.
2. Докукіна О.М. Виховна діяльність батьків Початкова школа / О.М.Докукіна - 1995. - №1. - С. 53-56.
3. Катаєва О. Родители и дети в карусели развода [Текст] / О. Катаєва, Л. Бирючкова // Мир женщины. - 1998. - № 8.- С.7-13.
4. Марова Є.С. Когда семья остается неполной [Текст] / Є.С. Марова // Семья и школа. - 1980 - № 2. - С. 23-25.
5. Наричин Н.Н. Ребенок - яблоко развода [Текст] / Н.Н. Наричин // Дочки-метери. - 1999.- №7. - С. 8 - 13.
6. Самоукина Н.В. Парадоксы семьи и брака. Психологические Записки о любви семьи, детей и родителей [Текст] / Н.В. Самоукина - М.: Русская деловая литература, 1998. - 564 с.

7. Смирнова Е.О., Собкин В.С., Асадулина О.Э., Новаковская А.А. Специфика эмоционально-личностной сферы дошкольников, живущих в неполной семье // М., Вопросы психологии. 1999. № 6.
8. Сысенко В.А. Устойчивость брака: проблемы, факторы и условия [Текст] / В.А. Сысенко – М., 1981. – С.67-69.
9. Трубавіна І.М. Консультування сім'ї [Текст] / І.М. Трубавіна – К.: ДЦССМ, 2003. – С.68.
10. Фигдор Г.А., Дети разведенных родителей: между травмой и надеждой [Текст] / Г.А. Фигдор. – М.: Наука, 1995.- 376 с.

АННОТАЦИЯ

FEATURES OF DIVORCE TO MENTAL DEVELOPMENT OF CHILDREN

В статье раскрыты особенности влияния развода родителей на психическое состояние младшего школьника, представлен ряд психологических изменений в их психическом состоянии, которые выявлены на основе эмпирических исследований.

Ключевые слова: семья, развод, младшие школьники, конфликты, психика, психоэмоциональное развитие ребёнка, неполная семья.

SUMMARY

ОСОБЕННОСТИ ВЛИЯНИЯ РАЗВОДА НА ПСИХИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ РЕБЕНКА

The article deals with the peculiarities of the impact of parents' divorce on the younger students mental condition, a number of psychological changes in their mental state, that are found on the basis of empirical research are represented.

Key words: Family, divorce, younger students, teen conflicts, psyche, psycho-emotional development of the child -parent family.

УДК 159.922.8

ОСОБЛИВОСТІ СТРАТЕГІЙ КОПІНГ-ПОВЕДІНКИ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

КОРНІЄНКО І. О., ГАЗІЙ Н. В.

Мукачівський державний університет

В статті розглянуто особливості опанувальної у поведінки у підлітковому віці, проаналізовано результати дослідження копінг-поведінки підлітків. Висвітлено головні аспекти та складові копінг-поведінки. Детально розглянуто та проаналізовано підходи до вивчення опанувальної поведінки та копінг стратегій. Встановлено, що в досліджуваних підлітків переважають психологічні захисти проєкція і раціоналізація незалежно від віку. Виявлено вікові відмінності копінг-поведінки в стресових ситуаціях. Констатовано, що учні всіх досліджуваних класів виявляють високий рівень схильності до стресу, що є досить проблематичним, оскільки опанувальна поведінка ще повністю несформована, а піддаваність стресу велика, і в результаті це може призвести до прояву стресів без приводу, та до важкості боротьби з ними.

Ключові слова: копінг-поведінка, підлітковий вік, копінг-стратегії, стилі копінг-поведінки, стрес, конфлікт.

Актуальність і значимість дослідження проблеми формування психологічних захистів і копінг - стратегій пов'язана з соціально - політичними змінами в державі і суспільстві , які стосуються реформ в освіті, відношення до дітей і впливають на процес розвитку особистості та її соціалізації. Особливо важливий цей вплив у перехідний період розвитку особистості тобто підлітковий вік. Будь-які зміни, до яких не готова особистість ведуть до зростання емоційного дискомфорту, внутрішньої напруженості, що проявляється в поведінці підлітка. У зв'язку, з чим зростає інтерес до вивчення формування механізмів психологічних захистів, що сприяють підтриманню стабільності та емоційного прийняття підлітками себе і свого оточення.

Об'єкти та методи дослідження

Метою дослідження постає визначення особливостей копінг-стратегій у підлітковому віці.